

ЕПАРХИЈА ВАЉЕВСКА

ЕЛАБОРАТ

Идеја о градњи цркве спомен-костурнице
„Свете мученице Вера, Нада, Љубав и мајка
им Софија

Преосвећени Владика ваљевски
Господин Милутин

Аутор: Младен Драшкић

Предговор

Колубарска (Суворборска) битка је битка Првог светског рата, у коме су учествовале војске Аустроугарске и Србије.

Након Церске битке аустроугарска војска је на челу са генералом Оскаром Поћорекком поново кренула на Србију. Прикупивши снаге, Поћорек је овај пут напад вршио из два правца - један је ишао преко Дрине, а други преко Саве на Београд. На другој страни, Срби су се налазили у тешкој ситуацији, поред тога што је непријатељ нападао на два фронта, војсци је понестајало хране, одеће, обуће, и поврх свега артиљеријске и пушчане муниције.

Аустроугарске трупе 6. новембра 1914. године форсирају Дрину и наступају према Шумадији, док српски топови ћуте због недостатка муниције. Војска се налазила у стању распадања бежећи испред моћнијег непријатеља. Да стање буде горе, за војском се повлачио и народ. Колико је тешко стање било говори и седница владе и врховне команде у Ваљеву где је војвода Путник предлагао склапање примирја, тј. предају.

Тада је на сцену ступио један од највећих српских војсковођа, неколико пута пензионисани генерал Живојин Мишић. Преузевши од Петра Бојовића команду над Првом српском армијом, Мишић је успео да окупи расуте и изнемогле трупе. Успоставивши командни ланац, Мишић је против воље врховне команде и регента Александра повукао своје трупе на положај Колубара – Суворбор - Љиг. Иако је овим потезом морао да преда Београд Аустроугарима, Мишић је добио на времену, одморио своје трупе, и сачекао пошиљку артиљеријске муниције.

Прва српска армија кренула је 3. децембра 1914. године у одлучан контранапад - иако малобројне у односу на непријатеља, српске трупе су под вођством Живојина Мишића разбиле аустроугарску 5. и 6. армију, и одлучно их отерале преко Дрине у Босну. Српске трупе су заробиле око 40.000 аустроугарских војника, ослободиле Београд, а "геније" ове битке Живојин Мишић добио је чин војводе.

Након ове битке, која је веома јако одјекнула у Европи и свету, Немачке новине су писале: „Србија је још једном васкрсла из гроба Косова поља, а из Колубарског врела црпеће током читавог једног века горду храброст за највеће битке.“

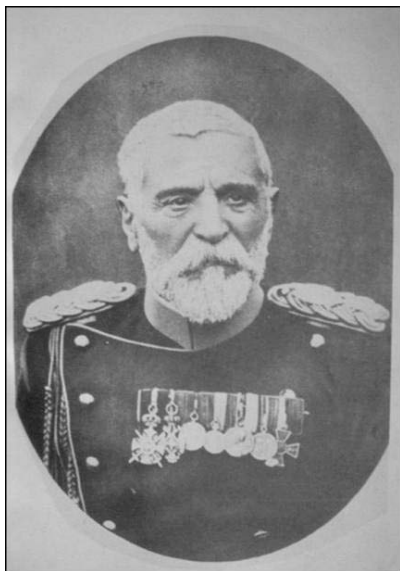
Увод

Навршило се 95 година од знамените Колубарске (Суворборске) битке, највеће и најславније битке у богатој ратној историји српске војске. Војни историчари и теоретичари су за ту битку рекли „да је класична, како по својој идеји, тако и по начину извођења“ и да због тога заслужује значајно место у стратегијским студијама европских и светских армија; да са војничке тачке гледишта представља „камен темељац“ победама српске војске током Првог светског рата.

Том великом битком, у којој су се рационалност командовања и изванредна борбеност трупа слили у оптималну ефикасност, још једном је потврђена виталност Србије и несаломива воља њеног народа да крајње пожртвовано брани своју земљу у најнеповољнијим условима, по цену најтежих жртава.

Ова битка је овековечила славу српског оружја, потврдила храброст и изузетне борбене квалитете српског војника и верификовала ненадмашну способност српских војсковођа - Путника, Степановића, Мишића, Бојовића, Јуришића, Живковића, Арачића и других.

Највеће заслуге у Колубарској (Суворборској) бици припадају српској Врховној команди, са војводом Путником као великим стратегом на челу, затим генералу Живојину Мишићу, иницијатору и главном неимару ове бриљантне победе, као и командантима других армија и већих групација српске војске. Наравно, и војницима, који су се јуначки борили, а многи и погинули у одбрани своје отаџбине.

Војвода Радомир Путник

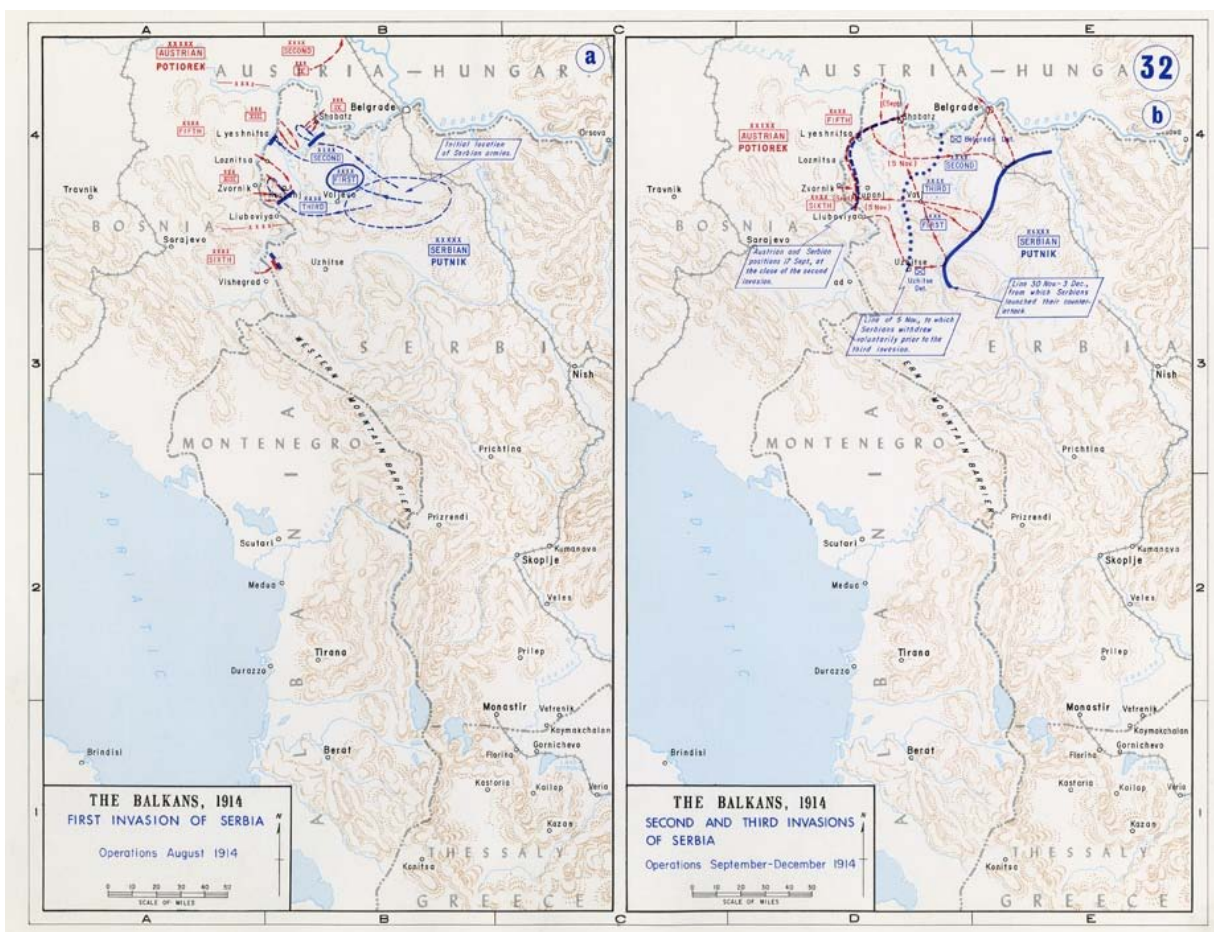

Војвода Живојин Мишић

Колубарској (Суворборској) бици припада посебно место у историји ратова - како због брзине којом је српска војска припремљена да из дефанзиве пређе у офанзиву, тако и због мајсторског надокнађивања бројне инфериорности маневром и оне дивовске снаге која је извирала из њених преморених, гладних, голих и босих

трупа, које су, управо у тренутку када је изгледало да је њихова пропаст неизбежна, до ногу потукле модерно опремљене армије Хабсбуршке Монархије, земље са богатом војничком традицијом од неколико векова, и својом животном снагом и прегалаштвом задивиле целу Европу. Захваљујући чињеници и невероватној динамичности борбених дејстава, у којима се тежиште преносило час на једно, час на друго крило битачног фронта, Колубарска (Суворовска) битка представља неисцрпну ризницу не само за изучавање историје ратне вештине, већ и за стицање оперативно-тактичких искустава трајне вредности.

Ако се све ово има на уму, онда је разумљиво што ова битка и данас побуђује велико интересовање не само професионалних војника у земљи и свету (изучава се у војним академијама свих великих армија света), већ и шире јавности.

Мапа битке која се и данас изучава на Вест Поинту, најпрестижнијој америчкој војној академији

Грађеник - битан положај Прве српске армије у Колубарској (Сувоборској) бици

У географском смислу Грађеник представља брдо које припада планини ¹Сувобор, као њен истурени обронак на централном, северном делу. У историјском смислу, Грађеник представља један од најважнијих положаја српске војске у Колубарској (Сувоборској) бици, и као такав је неизоставан појам у стручној војно-историјској литератури, као и књигама о овој знаменитој бици. Врх Грађеника је Чардак, који се налази на 645 метара надморске висине.

Почетак Колубарске (Сувоборске) битке узима се у обзир, од тренутка када се српска војска повукла на десне обале река Колубаре и ²Љига и заузела положаје на северо-западним падинама Сувоборске греде и северним падинама Маљена, као и долином слива реке Колубаре, преко Лазаревца, Човке, до Београда.

У даљем тексту ће бити изложени само делови књига у којима се помиње Грађеник, као положај Прве српске армије у Колубарској (Сувоборској) бици.

³У саставу Прве српске армије (уочи Колубарске битке) биле су три дивизије под командом генерала Живојина Мишића (који је преузео команду над Првом армијом у Мионици, од генерала Петра Бојовића, који је био рањен у борбама код Ваљева), и то:

- Моравска дивизија II позива, генералштабног пуковника Љубомира Мишића,
- Дунавска дивизија II позива, генералштабног пуковника Милоша Васића,
- Дунавска дивизија I позива, пешадијског пуковника Миливоја Анђелковића - Кајафе.

Све три дивизије су укупно бројале 54.273 војника, 80 топова и 40 митраљеза.

⁴Оперативна зона фронта Прве српске армије у дефанзивном делу битке је била „Гукош – Бобија – Грађеник - Шиљкова коса – Баћенац - Црни врх – Сувобор“. У централном делу Прве српске армије, положаје је држала Дунавска дивизија I позива, а у центру Дунавске дивизије I позива је био IV Прекобројни пешадијски пук који се налазио на положајима „Грађеник - Добро Поље - Шиљкова коса“.

¹ Планина Сувобор је код историчара позната и под именом Сувоборска греда.

² Главни изворишни крак реке Љиг, извире у крашком делу села Ба (Географски институт „Јован Цвијић“, САНУ – „Стратегија просторног планирања општине Љиг“).

³ Преузето из књиге, аутора др Сава Скока – „Колубарска битка“, 66. и 67. страна

⁴ Преузето из књиге, аутора Живка Г. Павловића – „Битка на Колубари, дефанзивни део“, стране 526, 527, 528, 529, 538, 555. и 599.

„Трупе Прве армије, јуче и данас на целом фронту имају борбу, одбијајући нападе, а и саме прелазећи у контранападе. Има доста губитака у људству и официрима. Обе Дунавске дивизије остале су на својим главним положајима: „Бабина глава – Игриште – Сувобор - Добро Поље – Рајац“, па до Проструге, са одредом од два батаљона на Грађенику. Командант Дунавске дивизије I позива тражи да се поведе рачуна о посади Грађеника и правцу њеног евентуалног повлачења.“

„Обзиром на важност изгубљеног левог крила Доброг Поља, како у односу одбрамбеног фронта IV Прекобројног пука, специјално Грађеник, тако и по одржавање главне одбрабене линије „Рајац - к. 881 - Шилкова Коса“, командант Дунавске дивизије I позива одлучио је да контранападом поврати изгубљени део положаја.“

„На фронту „Грађеник - Црни врх“ напада цела VI брдска бригада.“

„У 8 часова непријатељ је отпочео напад и на Грађеник. Врло јака магла спречавала је извиђање и преглед непријатеља, а утицало је штетно и на морал наших трупа. Око 10 часова непријатељ је узео северни ћувик Грађеника, са кога је прошлог дана био протеран. Он је покушао да обухвати лево крило наших трупа на Грађенику, и да им пресече везу са главнином IV Прекобројног пука на Добром Пољу. Због тога је са Доброг Поља упућена једна чета да спречи намеравани покрет и избије из долине Башке реке, па да са одржањем косе између Којића реке и Башке реке, обезбеди везу са Грађеником.“

„На центру, на одсеку „Грађеник - Добро Поље - Шилкова коса“, су Дунавска дивизија I позива са IV Прекобројним пуком (три батаљона) и 9. пук I позива у првој линији.“

Аутор књиге „Битка на Колубари, дефанзивни део“, Живко Г. Павловић, у својој ⁵књизи даље описује, на основу извештаја пристиглих са терена команданата, тј. положаја Прве српске армије, да је поред огромних губитака на левом и десном крилу након пада линије на центру Прве армије („Грађеник - Добро Поље - Шилкова коса“), угрожена сувоборска група Прве српске армије, као и гукошки положаји и положаји на линији „Бобија – Буква“, што је утицало на генерала Живојина Мишића, да донесе коначну одлуку о напуштању Сувоборске греде и повлачење Прве армије према Горњем Милановцу.

⁶„На Сувобору су настављене борбе и 26. новембра. Бобија, Спасојевина, Грађеник, Црни врх, Добро Поље, Дамљанов камен, Игриште и друге тачке на Сувобору - крвава су попришта аустроугарске 48. и 50. Комбиноване дивизије - њених брдских бригада и јединица Прве српске армије.“

„На центру Прве српске армије Дунавске дивизије I позива, аустроугарска Комбинована дивизија 16. корпуса покушала је да се пробije ка главном гребену

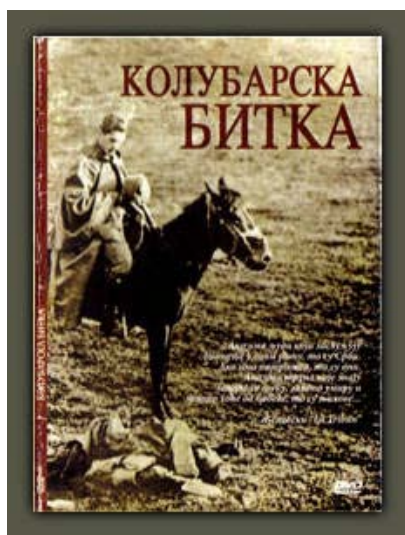
⁵ Даља дешавања везана за положаје Грађеник, Славковица, Добро Поље, Рајац, могу се видети на странама 600 - 603, 607, 613 - 616, 658 – 681.

⁶ Аутор: др Слободан В. Ристановић – „Колубарска битка“ стр. 79, 83; даље се Грађеник помиње на странама 87 и 88.

Шиљкове косе - Рајац. Са три брдске бригаде (2, 6. и 7.) наступа у три колоне - средња (два батаљона 6. брдске бригаде) преко Грађеника. Ова средња колона снажно напада Грађеник, под заштитом магле изненада је избила на главну линију одбране Дунавске дивизије I позива, између к. 881 и Доброг Поља, пробивши центар IV Прекобројног пешадијског пука, који је развучен на широком фронту без икакве резерве, одступио у неред.

„Командант Прве армије наредио је да Дунавска дивизија I позива „безусловно поврати изгубљене положаје“, стављајући на располагање и 2. пук II позива, који је, крећући се преко Рајца и Проструге у састав Моравске дивизије II позива, баш био стигао до села Полома. Јак противнапад 2. пука II позива са Рајца и делом 9. пука I позива са Шиљкове косе, потпуно је изненадио непријатеља - његов батаљон је на к. 881 био је потпуно разбијен.“

⁷„На фронту „Грађеник - Добро Поље - Шиљкова коса“, који је бранила Дунавска дивизија I позива, комбинована дивизија 16. корпуса и 7. брдска бригада снажно су нападе Грађеник, разбиле IV прекобројни пук, одбациле његове растројене трупе преко Којића реке (делом према Шиљковој коси), пробиле центар Дунавске дивизије I позива и опасно запретиле десном боку суворборске групе Прве српске армије, као и левом крилу 9. пука I позива на Шиљковој коси. Суочен са том чињеницом, генерал Мишић је реаговао наређењем команданту Дунавске дивизије I позива, да изгубљене положаје безусловно поврати.“

књига „Колубарска битка“, аутора др Слободана В. Ристановића

јуриш српских војника у Колубаркој (Суворборској) бици

⁷ Аутор: др Саво Скоко – „Колубарска битка“, стр. 116

⁸„Четири дана прса у прса. Аустријанци надиру. Води се жестока борба на Грађенику. Наши се повлаче. Иду према Славковици. Стиже наредба да по један вод Дунавске дивизије иде у напад не би ли збунили непријатеља и омогућили да се наша артиљерија повуче. Крене мој вод. Улетели смо у борбу. Командир вода, резервни потпоручник Павле Алексић, је рањен у уста. Наредише да ја, поднаредник Драгољуб Милановић, преузем команду вода.“

„Цео дан потискујемо: они нас, ми њих. Сва оружја су у борби. Грме топови. Жестоко бранимо Рајац.“

⁹„Пуковник Крста Смиљанић, командант Дринске дивизије, са положаја: *Генерале, непријатељ наступа на целом фронту моје дивизије. Од села Ба преко Грађеника, од Кадине Луке ка Рајцу.*

Генерал Мишић: *Захтевам највећу упорност у одбрани. Да се ради бајонетом и бомбама као јуче. Да се Шваби загледа у очи.*

Генерал Мишић: *Грађеник се мора одбрани. Његов пад имаће несагледиве, неповољне последице по средишне положаје армије. Дунавска I позива доспела би у веома тежак положај.*

Генерал Мишић: *Знам. И ви знате да се Грађеник и кота 801 морају сачувати, другу наредбу немам.“*

„Генерал Мишић, команданту Дунавске дивизије II позива, Милошу Васићу: *Грађеник и Добро Поље морамо повратити до ноћи. И вашим залагањем. Други пешадијски пук враћам преко Рајца. Крените одмах Осми пук.“*

„Војвода Радомир Путник: *Имали сте тежак дан?*

Генерал Мишић: *Најтежи је његов крај, Војводо. Падом Грађеника и коте 801, средишни положаји армије много су се улегли. Сламају се на окомцима Суворора и јако се повили ка Суворорској греди.“*

„Генерал Мишић, команданту Дунавске дивизије I позива, Миливоју Анђелковићу - Кајафи: *Војничка заклетва није дата да се испуни у касарни и у миру, пуковниче. Ми војници смо се заклели за један једини дан. За један час. Само је жени увек потребна верност. Отаџбина то једанпут, али до краја затражи. Дошао је такав час. Чујете ли ме Кајафа?“*

¹⁰„За „војнички бриљантну“ победу српске војске у Колубарској (Суворорској) бици велика је заслуга команданта Прве армије, генерала Живојина Мишића. Као што је већ речено, он је најпре средио Прву армију, која је била пред расулом, онда ју је из битке у битку успешно водио (и када је нападала и када се повлачила). Мишић је „имао урођену способност командовања и интуитивно познавање људи“; осећао је дух и психологију масе и држао је у руци, знао је кад се шта са њом може постићи, бацао јединице у жариште битке и маневрисао с њима према развоју ситуације.“

⁸ Аутор: Антоније Ђурић – „Солунци говоре (казивање и сећање)“ стр. 191

⁹ Аутор: Добрица Ћосић – „Време смрти, II део“, стране 231, 232, 233-236 и 254

¹⁰ Аутор: др Слободан В. Ристановић – „Колубарска битка“ стране 107, 108 и 237

„Одбрамбени бојеви, које је водила Прва армија испред Сувоборске греде и на њој, били су испуњени противнападним дејствима, које је наређивао. Он „никако није хтео препустити непријатељу иницијативу, већ ју је од њега стално отимао, али је тежио да је преотме; није трпео да му се непријатељ усади на ма ком делу положаја, предузимао је све да га што пре избаци.“

„А све то постизао је зато што је као ратник-психолог брзо понирао у душу војника, „људе је читао као писма, као књиге“ - рекао је о њему један његов биограф. Војску, тај огроман и снажан механизам, у рату посебно, „познавао је као што добар сајдија познаје механизам сата“.“

„У овој бици као команданту Прве армије ишло му је на руку и то што је до детаља познавао топографију земљишта. Јер је то био његов завичај. Када у штабу армије у Мионици, хоће да му изнесу мапе да би јединицама одредио правац кретања, он каже да му нису потребне. Одатле до гребена Сувобора знао је свако брдо и долину, сваку реку и поток.“

„Срби су пред противофанзиву и од Русије Дунавом (поред Француских граната 20.000 које су биле веће за 2,50 mm и морале да иду на скраћивање у артиљеријско-технички завод у Крагујевцу) добили значајну количину артиљеријске муниције - 20.000 пројектила и 10.000 шрапнела за аустријске пољске топове, од којих су саставили три батерије са материјалом, који су заробили од непријатеља. Русија је, поред тога, послала два морнаричка топа 15 mm, намењена да туку аустријске мониторе. Један инжењерски пуковник и одред руских пионираца пратили су знатан материјал за понтонске мостове.“

„Повољна околност била је у томе што је на фронт, у време његове најдубље кризе, стигла најмлађа интелигенција српског народа - 1300 каплара чувеног Ђачког батаљона.“

„После Церске битке, српска Врховна команда је увидела да ће рат дуже трајати, па је потребно што пре попунити изгубљени старешински кадар. Стога је донела одлуку да се ђаци свих школа у Србији, који су доспели за војску, као и они који су били одложили служење војске до свршетка школовања, позову на одслужење војног рока и припреме за старешине у рату, који је беснео највећом жестином. Тако се ова школска омладина из више генерација, закључно са најмлађом генерацијом 1893. године, нашла у Скопљу 1914. године.“

„Лоше вести са фронта наговештавале су скори одлазак ђака на фронт и одмах се чула песма:

Ој, једва чекам да новембар дође,
Ој, једва чекам да у борбу пођем...“

„Командант батаљона потпуковник Душан Глишић, построји војнике у кару да им саопшти вест: „Војници“, отпочео је гласом који је звонио и узбуђивао. „Војници, куцнуо је час! Отаџбина је у опасности. Она вас позива на браник! Она тражи вашу младост, ваше мишице, ваше груди - да је браните! Будите њени достојни синови!“ “

Као што се може са сигурношћу видети у многим историјским књигама које су написане о Колубарској (Суворовској) бици, носилац битке била је Прва српска армија и њен идејни творац који ју је спровео у дело, генерал (после ове славне битке Војвода) Живојин Мишић. Наравно овим не би требало умањити допринос II и III српске армије, као и Ужичке војске. Треба истаћи посебан допринос трупа Одбране Београда под командом Михаила Живковића, састављене углавном од добровољаца и трећепозиваца, који су одлучно држали своје положаје уз огромне губитке у људству - посебан допринос дали су у борбама које су водили прса у прса на линији „Варовница – Космај“, у одсудном часу су зауставили аустругарску Пету армију, која је имала намеру да се преко Космаја пробије у срце Србије, према долини Велике Мораве и тако зађе иза леђа главнини српске војске, баш у тренутку када је Прва српска армија пробила фронт аустругарске Шесте армије и поново заузела Суворовску греду. Такође, треба истаћи одлучност у пробоју фронта коју је извела Дунавска дивизија I позива, одлучног и смелог команданта ове дивизије, Миливоје Анђелковића - Кајафе, који је мимо наређења команданта Прве армије, Живојина Мишића напредовао 10 километара, и тако се као нож зарио у срце аустругарске Шесте армије. Тиме је утрт пут у победу српске војске.

Постоји једно оправдано размишљање код војних историчара које гласи: „да је било изричите послушности од стране подређених према надређенима у дефанзивном и офанзивном делу битке, ова славна битка не би ни постојала. Да је генерал Живојин Мишић послушао војводу Радомира Путника, и да је пуковник Миливоје Анђелковић - Кајафа послушао генерала Живојина Мишића, ништа не би било од победе.“

Мало је познато ширем кругу јавности (осим историчарима војне историје), што треба посебно истаћи, да се све до 1925. године, ова чувена и у свету позната битка звала „**Суворовска битка**“, а да је потом из непознатог разлога преиначена у „Колубарску битку“.

Даље не бих улазио у анализу око самог имена битке, суд о томе треба да донесу компетентни војни историчари и теоретичари, који се баве овом проблематиком. Ипак бих се позвао на др Сава Скока који је у својој књизи „Колубарска битка“, која је издата у Београду 1990. године, на странама 5 и 6 „Уместо предговора“, написао следеће:

„Реч је о тако крупном историјском догађају о коме би сваких петнаест година требало написати нову монографију. Нажалост, ова толико значајна тема је у нашој историјографији неоправдано запостављена.“

Идеја о градњи храма

Историја им је доделила часну улогу - да својом беспримерном храброшћу, ратничком смрћу, патњом и самообнављањем, жудњом за слободом и својим оружјем одбране част отаџбине и да потомцима, синовима и унуцима остану непресушни извор љубави и оданости према родној грудима.

У том отаџбинском рату погинула је свака друга мушка глава Србије.

Њихове кости нису у блиставим мазуолејима и раскрошним гробницама. Сахрањени су тамо где их је задесила смрт: на Церу, Дрини, Гучеву, Гукошу, Грађенику, Суворору, Рајцу, Соколцу, Добром Пољу, Врапчијем брду, Космају, Ветернику, Кајмакчалану,...

Српско војничко гробље, након Колубарске (Суворорске) битке - децембар 1914.

Они су срушили два царства... У музијема су њихове фотографије, заставе, ратни трофеји: изломљени челични бајонети, комади искривљених пушчаних цеви, избушени шлемови, исцепане цокуле, остаци нагорелих шињела, изрешетане торбице и чутуре, непочитана мајчина писма,...

Грејала их је само љубав према отаџбини...

А отаџбина, знао је сваки српски војник - то није комад земље убоге, голе, то су његове житородне њиве и зелене ливаде, то су виногради које су очеви и дедови

његови засадили, а руке његове неговале... Отаџбина – то су његове луке и забрани, обале његових река, то су свежа јутра и благи заласци сунца у чије се часове чује песма тежачка...

Отаџбина – то су његова жена мученица и деца његова, део његове душе и тела, крв његова, ране незацељене, то је мајка удовица, стара бака чуварица огњишта, сваке вечери сузама натопљеног, то су гробља његових прадедова, празници његови, цркве, манастири, његове молитве и клетве, то је копоран и његов опанак...

Српски војник у Првом светском рату

У самртном часу, разнесен бомбом и искидан бајонетом, бранећи родну груду и отимајући је од непријатеља, српски војник је знао да су отаџбина његови вајати, њего ви млекар и и шуме њего љ, то је муњо м о паљен гр м то су њего љ трубе и комишања, кикот девојачки преко плота, гнездо у крошњи дрвета пред кућом, то су његови крајпуташаи, душа испуњена лепотом, то су **ЊЕГОВА ВЕРА, НАДА И ЉУБАВ ДА ПРАВДА ПОБЕЂУЈЕ И ДА ЋЕ СВАКОЈ СИЛИ ДОЋИ КРАЈ!**“

„Онај човек и народ који не зна одакле иде, тај не зна ни куда иде!“

Српски војник, који је васпитаван уз гусле, уз које је на најбољи начин успео да од заборавачачува сећање на средњовековну српску државу и Светородну династију Немањића и на узвишено страдање српског племства и Кнеза Лазара на Косову Пољу. То страдање српске властеле на Газиместану, где и данас после много векова цветају Божури, где је проливена крв за Веру, Наду и Љубав према Христу, за Слободу милу. Кодекс српских витезова је гласио: **„Боља нам је смрт у подвигу, него живот у срамоти. Умримо, да увек живи будемо!“** Кроз векове под турским ропством који су долазили, то је очувало дух српског народа, а потом инспирисало и надахњивало. Уливало је Веру, Наду и Љубав за Слободу, која је оличена у Свевишњем милом Богу Христу, устанцима 1804. године и њеном Вожду Карађорђу Петровићу.

Српски народ је уз своју мајку Српску православну цркву, под турским тамновањем, за своја будућа покољења успео да сачува Светосавље и национално биће свога народа, и да створи и васпита родољубивог, витешки надахнутог, племенитог војника. Војника, који зна да брани своје и да према завојевачу, који пали и разара

огњем и мачем, његова села и градове, и на зверски начин убија његову нејач, да према истом кад га надвлада у рову - глибу, и баци на колена, према истом искаже самилост и милосрђе.

Треба имати у виду да је наш народ склон заборау, који као најопаснији коров обузима данашњег човека - његов ум, памћење, и тако прети да избрише из сећања страдање и племенитост српског војника. Тај српски војник, који је био цењен као добар ратник, он је у једном тренутку своје бурне историје, посебно у Првом светском рату (у Колубарској (Суворовској) бици), успео да задиви читав свет, не само својом неустрашивошћу у рату који је вођен између једне мале краљевине и једне моћне царевине, као борба између Давида и Голијата, већ и својом племенитошћу. Када је надвладао јачега од себе, није дозволио да га обузме мржња - зло. Он је тада исказао оно исконско у себи, искрено милосрђе и сажалење према целатима његове нејачи. Тако је српски војник оставио неизбрисив траг у светској историји, посебно у војној.

„Не дозволи да те зло победи, већ ти зло добрим победи.“

„Само се историја понавља оним народима, који забораве своју историју.“

Имајући на уму ту пошаст звану заборав, коров који треба сузбијати и уклањати из наше баште, долазимо до спознаје да нашу духовност, историју и културу треба баштинити, неговати с љубављу, као башту у свом врту, заливати и окопавати. Само таква башта ће бити цветна и плодносна. У њој се мора бити и радити - уклањати коров из ње!

Сваки искрени поштовалац нашег српског наслеђа, и прегалац у очувању нашег националног бића, водиће се идејом, да нашу духовност, историју и културу треба „баштинити“. Ова дивна реч говори много, из ње се може учити, црпети - она треба да нам буде звезда водила у тамној ноћи, посебно малим народима као што је наш. Да нам у овим светским, бурним и тешким временима, буде смерница у размишљањима и идејама, у циљу светлије будућности нашег рода и државе. Нажалост, постоји велика бојазан и опасност да ћемо „окопавати туђе баште, а не своју“...

Свакодневни рад у „башти“, то је уживање у њеној цветности и њеним сочним плодовима. Једино нашим прегалаштвом, у нашој башти, можемо обезбедити да она буде цветна. Она ће тада, заиста цветавати, рађати, живети и трајати.

Као љубитељ природе и дивљења том Божијем врту, уз Божију помоћ као планинар, члан ПД „Победа“ Београд, обишао сам више европских држава. На тим путовањима сам посматрао како други народи баштине своју духовност, историју, културу, како с љубављу чувају своју природу и колико су посвећени очувању своје животне средине. Црпећи позитивно из тога и размишљајући, дошао сам до јединог правог закључка - да морамо бити једна целина, као што треба да буде: „човек – духовност – природа – историја – култура“. Јер, човек се мора искрено вратити себи - Богу, поштовати себе – Бога, и рајски Божији врт у коме живи - нашу планету Земљу. Само тако може опстати у бурним временима која долазе.

Узимајући у обзир све ово, дошао сам на идеју да организујемо планинарску стазу „Љиг – Грађеник – Рајац“. „Човек – духовност – природа – историја – култура“ да

буду једно. Да на тај начин, од заборава сачувамо споменик који је подигнут у селу Кадина Лука, на Грађенику 1985. године, изгинулим учесницима у Колубарској (Суворорској) бици - на рову, на једном од многих положаја Прве српске армије у Првом светском рату. Ту где је споменик, ту су расле перунике, јер су их наше баке као деца и њихове мајке, док су чувале сто ку, садиле на рову - гробу српских војника. Много година касније, један мештанин Кадине Луке, док је косио у ливади са косачима, питао је старијег косача: „Откуд овде ове перунике?“ Овај му је испричао: „То је посадила нека добра и нежна мајка, која и сама можда није знала где су њени синови ратници сахрањени. Па је садећи и негујући ово цвеће, оплакивала овај ров – гроб, жалећи и своје синове, и надајући се да ће нека друга мајка засадити цвеће и на гробу њених синова.“

Сада већ давне 1985. године, мештани засеока Грађеник, села Кадине Луке, поставили су споменик у тој ливади, где је расла перуника. Од тада, када је постављен, па све до 2006. године, нико није посећивао споменик.

„Споменик није споменик, ако поред њега нико не пролази, већ обичан камен.“

Споменик на Грађенику, изгинулим ратницима Колубарске (Суворорске) битке, 1914.године

Више, нажалост, нема косача на Грађенику да косе те ливаде где су расле перунике, и да сваке године подсећају млађе косаче на страдање српске војске. У селу је све мање људи, омладина је отишла у градове, ливаде зарастају, коров их је обузео... **Нема више перуника, коров их је надвладао... Али док је живота, ту су Вера, Нада и Љубав.**

Данас је коров обухватио не само једну ливаду, перунике и споменик, већ ум, памћење - сећање нашег народа. Размишљајући како се најефикасније и најбезболније

супроставити забораву, како данас, тако и у временима која долазе, дошао сам до закључка да то треба урадити на начин који неће оштетити бит нашег духовног, историјског и културног наслеђа.

„Морамо гледати из прошлости у будућност – само тако ћемо имати сигурну будућност – цветну башту.“

Просте 2006. године 15. фебруара, на Сретење Господње, уз Божију помоћ, идеја се остварила... Група од преко 150 планинара, ученика основне школе из Љига и мештана из Љига и Кадине Луке, кренула је из Љига преко Грађеника, поред споменика, пут врха Рајца (848 м.н.в.), до планинарског дома „чика Душко Јовановић“ на Рајцу¹¹, оним правцем куда је једним делом одступала Прва српска армија у Колубарској (Суворовској) бици, под командом Војводе Живојина Мишића. Планинарском стазом која је том приликом обележена (маркирана стаза бр. 8 „Љиг – Грађеник – Рајац“, до планинарског дома), до 2009. године прошло је преко 1500 људи (планинара, ђака, мештана, као и путника намерника). Сваке године ПД „Победа“ организује Сретенски и Тројички поход од Љига, преко Грађеника, до Рајца.

У пролеће 2006. године, уредили смо плато око споменика, направили спомен парк¹². На врху Грађеника - Чардаку (645 м.н.в.) подигли смо и крст. На Тројице Господње исте године, извршено је освећење крста и споменика, од стране свештеника Станише Ђокића, уз присуство од преко 200 људи (председника општине Љиг, мештана, планинара, ђака из средње и основне школе из Љига, као и људи из јавног и културног живота општине Љиг).

Крст на Чардаку, освештан на Тројице Господње, 2006.године

¹¹ У организовању наведене планинарске акције помогли су чланови П.Д. „Победа“ из Београда, као и огранак овог друштва из Љига.

¹² Око уређења спомен парка на Грађенику помогао је учитељ Драган Гајић, који и данас, када се одржавају планинарски походи свесрдно помаже својим знањем у очувању и баштињењу нашег духовног, историјског и културног наслеђа.

Након ових успешних акција, уз Божију помоћ родила се идеја о градњи храма Божијег на Грађенику... на рову - гробу, на једном од положаја Прве српске армије из Колубарске (Суворорске) битке... Идеја се кристалисала три лета Господња... У њу је уткана наша прошлост, из које треба гледати у будућност наше „баште“...

Уз Божију милост, лета Господњег 2009. године, почетком октобра, Кадину Луку, засеок Грађеник, посетио је и благослов дао преосвећени владика ваљевски господин Милутин. Убрзо потом, 22. новембра 2009. године извршено је освећење места будућег храма. Идеја је претворена у стварност, за вечна времена задат је смртни ударац корову - заборава (ђаволу)... Идеји је удахнут живот... Потекао је тај непресушни извор... **Вере, Наде и Љубави... ЦРКВА, ХРАМ БОЖИЈИ...**

Фотографије са освећења места будућег храма Божијег

Закључак као визија

„Они ће бити мртви само ако их ми заборавимо.“

Овог лета Господњег, 2009. године, навршило се **620 година** од Косовског боја, **205 година** од Првог српског устанка, **95 година** од почетка Првог светског рата, **65 година** од ослобађања Београда у Другом светском рату и **10 година** од НАТО агресије на Србију.

Они су били достојни наследници својих предака и тако свом потомству дали светао пример оданости према својој вери православној и отаџбини драгој, милој...

Градњом храма - цркве Божије на једном од њихових положаја, на рову-гробу, не само да желимо да од заборава сачувамо њихово страдање и племенита дела, већ и да на рову-гробу буде црква као неоспорни симбол рађања и вечног живота. У цркви се одржавају крштења, венчања и други црквени обреди који су симбол вечног живота.

Многи војници када су кренули у рат, оставили су своје девојке и веренице које су желели да одведу пред олтар, да пред Богом и кумовима изговоре „да“, да се закну на верност до смрти, и у добру и злу, да са љубама својим изроде децу.... Код куће су оставили своје тек венчане жене које су биле бремените, што су носиле у својој утроби плод њихов, потомство њихово... Код огњишта у колевци тек рођену децу, коју нису стигли да крсте у цркви са својим кумовима и пријатељима, а тако су желели... Рат их је спречио, који се као враг надвио над њиховим кућама... Када би били сами за тренутак на стражи, у бескрајно дугој и хладној ноћи, када би ухватили мало сна пред подмукло затишје на положају, сви су они у срцу искрено и потајно Веровали, Надали се и с Љубављу ишчекивали да ће се кући њима, својим најмилијим вратити... Да ће своје скромне, а тако далеке жеље остварити... Искрено су се за то Богу молили...

Идеја је да се управо на „рову-гробу“ гради ЦРКВА, ХРАМ БОЖИЈИ, у коме ће се одржавати венчања, крштења и сви обреди цркве наше. Они су се за то борили, са Вером, Надом, с Љубављу су неизмерно све то ишчекивали... И њихова ће последња жеља коначно бити испуњена...

„Историја је учитељица живота.“

Србија има карактеристику лоше презентације и недовољног изражавања постојећег наслеђа, духовности, културе, историје, посебно је критичан њен однос према природи (несразмерно коришћење природних ресурса, шума, вода, загађивање река и земљишта и сл.), па оставља утисак земље доста сиромашне наслеђем, иако има

веома аутентичну и дуготрајну историјску прошлост од најстаријих времена до данас. У Србији се народ већ деценијама не васпитава да има правилан однос према добрима културе која треба да су изнад било које идеологије. Основна деформација у вредновању историјског наслеђа и културних добара је потреба да се обележи и сачува само оно што владајућа политичка елита сматра позитивним. Селективан однос према наслеђу није од користи за његово потпуно очување и презентацију.

Ако узмемо у обзир време у којем живимо, видећемо да је наш народ у последњој деценији 20.века доживео огромну медијску сатанизацију у свету, као и погром у бившим републикама СФРЈ. Непрекидно се покушава прекрајање непобитних историјских чињеница, које се огледа у виду умањивања и маргинализовања доприноса српског народа током два светска рата, посебно у Првом светском рату, где се наш народ увек сврставао и стајао на страну очувања цивилизацијских вредности човечанства, како својих тако и других народа, што је показао током 19. и 20.века, посебно у поменутиим ратовима, у којима је поднео огромне људске жртве и материјална разарања.

Поред непобитне духовне вредности коју сваки храм Божији има, овај Божији храм који је посвећен „Светим Мученицама Вери, Нади, Љубави и мајци им Софији“, уз Божију помоћ имаће и историјску вредност, која ће обележавати дух једног тешког времена српског народа, посебно његове војске, али и њене славе у светским размерама. Храм ће уз Божију милост бити и образовни центар, где ће се посебан акценат ставити на милосрђе и племенитост српског војника. Јер, он је у том тренутку показао не само жртву за своје потомство, већ и милосрђе и племенитост истинску Христову (хуманост) према побеђеном. Тако нам је показао јасан пут у васпитавању наших будућих нараштаја.

„Ако један народ не храни своју војску, храниће туђу.“

Уз Божију милост поред градње храма, уз незнатна материјална улагања, поред храма се може подићи и један мањи објекат у коме би били изложени експонати музејске вредности из тог периода (фотографије, оружје, униформе и др.).

„Једна слика говори више него хиљаде изговорених речи.“

Уз сарадњу са војним установама, може се изградити и ров на отвореном, да се на аутентичан начин покаже посетиоцима, посебно млађим (деци) како је изгледао војни ров у Првом светском рату. Такође, на отвореном се могу одржавати и представе, које би симулирале праву битку; као и песничке, књижевне и гусларске вечери (посебно у летњем периоду) на ову неисцрпну тему, могу се организовати сликарске и вајарске колоније (у околини има доста гранитног камена вулканског порекла); као и организовање како планинарских и пешачких похода, тако и алпинистичких такмичења у оближњим напуштеним каменоломима¹³, камповање и преживљавање у природи и сл.

¹³ Током зиме 2007. Грађеник је посетила група алпиниста, који су се пели уз каменоломе.

Грађеник је посетио и истакнути писац и песник Милован Данојлић

Све ово наведено треба на смишљен начин пружити човеку, посебно млађим нараштајима, сходно њиховом узрасту. А све у циљу приближавања човека Богу - природи, као и у циљу образовања и неговања духовних и моралних вредности које треба показати генерацијама које долазе, где на квалитетан начин треба одговорити будућем времену које долази.

Такође, у будућности треба да одзвањају и да нас све опомињу речи великог пријатеља Србије и српског народа, др Родолфа Арчибалда Рајса: „*Чујте Срби! Чувајте се! Од кога? Од себе.*“¹⁴

ЗАВЕТНА ЖЕЉА ДОКТОРА РАЈСА

Када ми се овде, у земљи српској,
Заврши стаза животних дана,
Желим да моје срце почива
Високо изнад Кајмакчалана.

И заспао је с том топлим жељом
И своје лепе очи занавек свео,
Пошто је дао Србији драгој:
Снове и младост и живот цео.

(Војислав Илић млађи)

Неизмерни допринос у остваривању свега наведеног дали су преосвећени владика ваљевски господин Милутин, мештани Кадине Луке, појединци, као и група ентузијаста, који су својим прегнућем допринели да се ова идеја и оствари.

¹⁴ др Родолф Арчибалд Рајс - 01. јун 1928. године

Литература

1. Др Саво Скоко – „Колубарска битка“, Стручна књига, Београд, 1990.
2. Добрица Ћосић – „Време смрти, 2.део“, Просвета, Београд, 1972.
3. Живко Г. Павловић – „Битка на Колубари, дефанзивни део“, штампарија „Свети Сава“, Београд, 1928.
4. Др Слободан В. Ристановић – „Колубарска битка“, Космос, Београд, 2007.
5. Антоније Ђурић – „Солунци говоре (казивање и сећање)“, Књижевне новине, Београд, 1987.
6. Др Родолф Арчибалд Рајс – „Чујте Срби! Чувајте се себе“, СПИК, Београд, 2007.
7. www.mycity-military.com/Vojna-istorija/Kolubarska-Bitka-2.html
8. http://sr.wikipedia.org/sr-el/Колубарска_битка
9. www.dean.usma.edu/history/web03/atlases/WorldWarOne/WWOneJPG/WWOne32.jpg
10. www.lazarevacnadlanu.com/Monografija/kbitka.php
11. www.crkvaulazarevcu.org/kolubara.html